

ЛЕКЦІЯ 5

МЕТОДИ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

План

1. Поняття про метод наукового дослідження. Загальнонаукові методи дослідження.
2. Дослідження мови. Поняття про синхронію і діяхронію.
3. Описовий метод як основний у лінгвістичних дослідженнях.

Література

1. Венгринюк М. І. Вступ до мовознавства : конспект лекцій. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2016.
2. Вступ до мовознавства: підручник / Ред. І.Голубовська. Київ : ВЦ “Академія”, 2016.
3. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства: Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Київ : Видавничий центр “Академія”, 2001. (*і пізніші видання*).
4. Левицький А.Е., Сингаївська А.В., Славова Л.П. Вступ до мовознавства. Київ : УНЛ, 2006.

1. Поняття про метод наукового дослідження. Загальнонаукові методи дослідження

Метод (грец. *μέθοδος* – «шлях крізь») – шлях пізнання й витлумачення будь-якого явища; сукупність прийомів та операцій, що їх використовують для пізнання об’єктів, явищ дійсності.

Дві групи методів:

- 1) загальнонаукові, якими послуговуються в усіх наукових дослідженнях, незалежно від галузі науки;
- 2) частковонаукові (спеціальні), якими послуговуються дослідники певної галузі науки – мовознавства, літературознавства, фізики, хімії, біології, медицини тощо.

Загальнонаукові методи пізнання

- 1) спостереження – спеціальне, систематичне і цілеспрямоване сприйняття об’єкта дослідження в його природних умовах і фіксація результатів спостереження;
- 2) експеримент (латин. *experiment* – проба, дослід) – це науково поставлений дослід, проведений у цілком певних спеціально створених умовах, та фіксація його результатів;

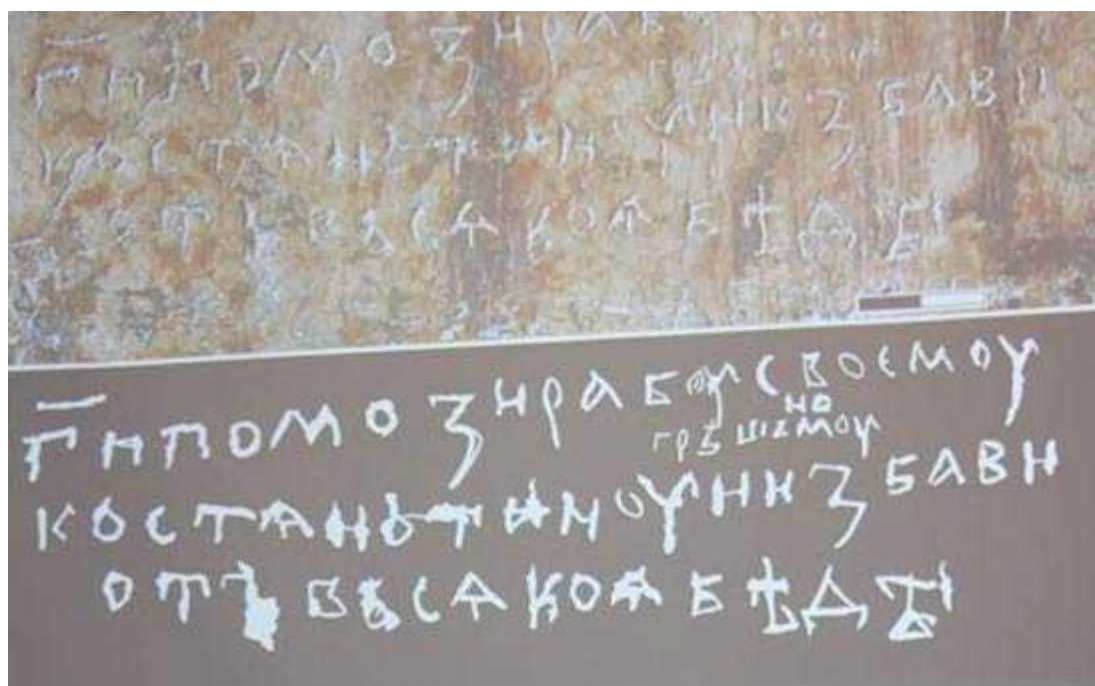
- 3) аналіз (грец. *αναλυσις* – розкладання, розчленування) – уявне чи реальне виокремлення в об'єкті дослідження його складників задля глибшого і всебічного їх вивчення;
- 4) синтез (грец. *συνθεσις* – поєднання, з'єднання, складання) – об'єднання виділених у процесі аналізу ознак, властивостей об'єкта дослідження та відображення його як конкретної цілісності.
- 5) індукція (латин. *inductio* – наведення, спонукання) – формально-логічний умовивід, який дає змогу одержати загальний висновок про властивості певних об'єктів загалом на основі спостереження окремих конкретних об'єктів цього типу. Тобто це рух нашої думки від часткового, окремого до загального.
- 6) дедукція (латин. *deductio* – виведення) – логічний умовивід, який дає змогу отримати висновки про конкретний об'єкт на основі знання про об'єкти цього типу загалом. Тобто це рух нашої думки від загального до часткового, окремого.

2. Дослідження мови. Поняття про синхронію і діяхронію

Мова – це система, яка хоч і повільно, але змінюється. Вона постійно перебуває в русі, певні елементи мови відживають і зникають, інші з'являються. Так мова розвивається. Зміни відбуваються на всіх рівнях: змінюється фонетична система, лексичний склад, граматика, а також письмо.

Сьогодні невідгодувані люди не можуть прочитати тексти, написані за давніх часів.

Зразок виявлених у Софії Київській графіті (італ. *Graffiti* – «надряпані»), датованих 1018 р.



“Господи помози рабу своєму грѣшному Костянтину и избави от всякоя бѣди”

Реймське (Київське) Євангеліє – київська пам'ятка XI-XII і XIV століть. Написане уставом.

Складається з двох уривків від різних книг, які були переплетені разом 1395 р.



Існує два підходи до вивчення мови:

- 1) вивчення мови на певному часовому зрізі;
- 2) вивчення мови в її історичному розвитку протягом тривалого часу.

Стан мови на певному часовому зрізі називають **синхронією** (від гр. *syn* "разом" *chronos* "час", тобто "одночасність").

Історичний розвиток мови протягом тривалого часу – **діахронія** (від гр. *dia* "через" і *chronos* "час", тобто "різночасність").

Відповідно розрізняють мовознавство синхронічне і діахронічне.

Результати синхронічного мовознавства використовують для створення описових граматики різних мов, нормативних словників, розроблення алфавітів для безписемних мов, для теорії і практики машинного перекладу.

Дослідити історію мови, закони її розвитку, зміни, які відбулися в мові протягом тривалого часу, можна лише за діахронічного підходу до вивчення мови.

Синхронію і діахронію не можна змішувати.

Наприклад, розглянемо будову слова *наперсток* у цих двох аспектах.

У синхронії: корінь – *наперсток*, нульове закінчення.

У діахронії: префікс *на-*, корінь *перст*, суфікс *-ок*, нульове закінчення.

3. Описовий метод як основний у лінгвістичних дослідженнях. Методики компонентного і контекстного аналізу

Описовий метод можна розглядати як загальнонауковий. Його використовують у різних наукових галузях (біології, історії, географії, мовознавстві тощо). Він є одним із основних методів, адже будь-яке наукове дослідження вимагає опису.

Описовий метод у мовознавстві – це цілеспрямована інвентаризація тих чи тих одиниць мови, аналіз особливостей їхньої будови та функціонування на визначеному етапі розвитку мови, тобто в синхронії.

Етапи описового методу

- 1) виокремлення мовних одиниць для аналізу;
- 2) членування виокремлених мовних одиниць на сегменти (сегментування) або виокремлення компонентів значення (компонентний аналіз) задля всебічного вивчення або виявлення потрібних елементів;
- 3) класифікація та інтерпретація проаналізованого матеріалу.

Наприклад

Завдання – виявити значення суфікса *-к-* в іменниках жіночого роду.

Етапи роботи:

- 1) виписуємо з тлумачного словника іменники жіночого роду з суфіксом *-к-*:
англійка – жителька Англії;
атомка – розмовне, атомна станція;
кришка 1 – верхня частина предмета, якою закривають отвір;
кришка 2 – те саме, що *крихта*;
ручка – 1. Зменшено-пестливе до *рука*.
2. Частина предмета, за яку беруть рукою.
3. Прилад для писання.
4. Частина крісла або дивана, на яку кладуть руку.
5. У струнних музичних інструментах, те саме, що гриф.
6. Смуга покосу на один захват руки.
українка – жителька України;

2) членуємо на сегменти:

англійка – корінь *англій-*, суфікс *-к-* (творює іменник жіночого роду, пор. *англієць*);

атомка – корінь *атом-*, суфікс *-к-* (творює розмовне слово);

кришка 1 – корінь *криш-* (від *крити*), суфікс *-к-* (творює нове слово, іменник від дієслова)

кришка 2 – корінь *криш-* (від *кришити*), суфікс *-к-* (творює нове слово, іменник від дієслова дієслова)

ручка – корінь *рук-*, суфікс *-к-*

1. Зменшено-пестливе до *рука* (модифікує значення слова – надає зменшено-пестливого відтінку).
2. Частина предмета, за яку беруть рукою (творює нове слово).
3. Прилад для писання (творює нове слово).у
4. Частина крісла або дивана, на яку кладуть руку (творює нове слово).
5. У струнних музичних інструментах, те саме, що гриф (творює нове слово).
6. Смуга покосу на один захват руки (творює нове слово);

українка – корінь *україн-*, суфікс *-к-* (творює іменник жіночого роду, пор. *українець*);

ніжка – корінь *ніж-*, суфікс *-к-*

1. Зменшено-пестливе до *нога*.
2. Стебло рослини, нижня частина гриба.

3) класифікуємо та пояснюємо

I група: *англійка, українка* – суфікс творить іменники жіночого роду-назви людей за місцем проживання;

II група: *кришка 1, кришка 2, ручка, ніжка* – суфікс творить слово з новим значенням;

III група: *ручка, ніжка* – суфікс модифікує значення слова – надає зменшено-пестливого відтінку;

V група: *атомка* – суфікс творить стилістично забарвлене слово.